

הספדים

פרופ' זכריה קלאי ז"ל (1923.6.24–2016.1.17)

גרשון גליל

פרופ' זכריה קלאי, הבולט בחוקרי הגאוגרפיה ההיסטורית של המקרא, הלך לעולמו. איש אשכולות היה, אציל נפש, חוקר קפדן ומקצועי, מורה מעמיק וסבלני. כל דרכיו היו דרכי נועם, וכל הליכותיו שלום.

קלאי נולד בשם מנפרד קליינמן, בווינה בשנת 1923. שלוש שנים לאחר מכן עברה משפחתו לברלין, ובתחילת 1934, בהיותו כבן עשר, עלה עם משפחתו לארץ ישראל. לימים למד זכריה במחזור השלישי של בית הספר התיכון בבית הכרם (המוכר

היום בשם 'התיכון ליד האוניברסיטה') מפיהם של המורה לחשבון אברהם אבן שושן והמורה לתנ"ך ישעיהו ליבוביץ'. בשנת 1945 החל ללמוד ארכאולוגיה והיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים.

מלחמת העצמאות קטעה את לימודיו. קלאי ניצל את היכרותו הטובה את הארץ ושימש כאיש מודיעין שהוביל את כוחות צה"ל בירושלים ובסביבותיה. בזמן המלחמה התחתן עם חברתו ללימודים יונה ילין, נכדתו של דוד ילין ובתם של אליעזר ותלמה ילין. לאחר מותה של רעייתו יונה, בשנת 1970, נישא זכריה בשנית לפרופסור ליוזה הלר, חברת החוג לגאולוגיה באוניברסיטה העברית.

עם שחרורו מהשירות הצבאי המשיך זכריה קלאי את לימודיו באוניברסיטה העברית. בשנת 1954 סיים את כתיבת עבודת המוסמך שלו בנושא 'גבולותיה הצפוניים של ממלכת יהודה למן תקופת ההתנחלות ועד ראשית ימי החשמונאים', והוענק לו פרס קלאוזנר. עבודה זו יצאה לאור כספר בשנת תש"ך. בשנת תשכ"ג אושרה עבודת הדוקטור שלו בנושא: 'נחלות שבטי ישראל: מחקר בגאוגרפיה ההיסטורית של המקרא', והוענק לו התואר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית. מחקר זה

זיכה אותו בפרס בן צבי, ופורסם אף הוא כספר בשנת תשכ"ז. נוסח אנגלי מעודכן של ספר זה פורסם בשנת 1986 תחת הכותרת: *Historical Geography of the Bible: The Tribal Territories of Israel*. שתי העבודות נכתבו בהנחיית פרופ' בנימין מזר ועסקו בניתוח גאוגרפי היסטורי של תיאורי נחלות שבטי ישראל. זהו מחקר אִמְפִּירי שמנסה לקבוע את תמונת הארץ, את המפה היישובית והמדינית שלה, לפי התעודות שבמקרא ובמקורות חיצוניים, ולפי הממצא הארכאולוגי.

קלאי החל ללמוד באוניברסיטה העברית בשנת 1965 בחוג להיסטוריה של עם ישראל ובמכון לארכאולוגיה. שלוש שנים לאחר מכן מונה למרצה בכיר, ובשנת 1974 הועלה לדרגת פרופסור חבר. בשנת 1984 הוא מונה לפרופסור מן המניין, ובשנת 1991 פרש לגמלאות.

קלאי עמד בראש אחת החוליות שערכה את הסקר הארכאולוגי בתחום שבין ירושלים לשכם אחרי מלחמת ששת הימים. הוא צורף לוועדת השמות הממשלתית, ובמשך ארבעים שנה שימש כמומחה בתחום השמות ההיסטוריים של אתרים בארץ ישראל. בזכות עבודתו קיבלו את שמם היישוב 'אחיהוד' במטה אשר, 'רמות נפתלי' בנחלת שבט נפתלי ועוד רבים אחרים.

קלאי פרסם עשרות מאמרים וספרים בעברית ובאנגלית בנושאים היסטוריים והיסטוריוגרפיים. מחקריו התמקדו בתיאורים הגאוגרפיים במקרא. יחד עם זאת עסק בנושאים נוספים בתחום ההיסטוריה של עם ישראל בתקופת המקרא. שניים מספריו הם קובצי מאמרים באנגלית: *Biblical Historiography and Historical Geography* (2010); *Studies in Biblical Historiography and Geography* (1998)

קלאי הציע ניתוח מדוקדק וזהיר של התיאורים הגאוגרפיים במקרא, מתוך הנחה שהטקסטים הגאוגרפיים וההיסטוריים במקרא משקפים מציאות של ממש ואינם המצאה הקלוטה מן הדמיון. בראשונה הפריד את ניתוח התיאורים הגאוגרפיים מן המציאות ההיסטורית המשתקפת בהם, ואחר כך הציע סינתזה שבה שילב את הטקסטים בתמונה ההיסטורית המתאימה להם. מערכת גבולות השבטים בספר יהושע, וכן מפקד דוד ורשימת מחוזות שלמה, משקפים לשיטתו מציאות מהמחצית הראשונה של ימי שלמה. כמו כן קבע שרשימות הערים של שבטי הצפון, דן, שמעון ועבר הירדן המזרחי משקפות אף הן תקופה זו, ורשימות הערים משלימות את תיאור הגבולות של נחלות השבטים. לעומת זאת, רשימת ערי בנימין היא לשיטתו מימי אבים, ורשימת ערי יהודה מימי חזקיהו. עוד קבע שרשימות ערי הלויים משקפות מציאות מהמחצית השנייה של ימי שלמה. קלאי נמנה עם הזרם המרכזי בחקר המקרא ודחה את השערות הניהיליסטיות והמינימליסטיות. התגליות האפיגרפיות והארכאולוגיות שנחשפו בעשור האחרון לחיי חזקו אותו בדעותיו, והוא שאב מהן עידוד רב וחיוזק לשיטתו.

*

קלאי הלך מאתנו בשיבה טובה, כבן 93 היה במותו. הוא הותיר אחריו את אשתו, פרופ' ליזה הלר-קלאי, ואת ילדיהם: עדו ורונית קלאי, חנינא וחני קלאי, אליעזר ושרה קלאי, תלמה ואייל ורדי, אלון והדר הלר, את אחותו: מרים קדמון, ואת נכדיו וניניו הרבים – משפחה ענפה בת כחמישים נפשות. יהי זכרו ברוך.

פרופ' גרשון גליל, החוגים לתולדות ישראל ולמקרא, אוניברסיטת חיפה, הר הכרמל, שדרות אבא חושי 199,
חיפה 3498838
ggalil@univ.haifa.ac.il

